

თამარ მახარობლიძე
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
tamar.makharoblidze@iliauni.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: ტერმინოლოგია, იურიდიული ტერმინოლოგია, ქართული ჟესტური ენა.

იურიდიული ტერმინების შესახებ ქართულ ჟესტურ ენაში¹

ქართულ ჟესტურ ენაში ტერმინთა პრობლემა საკმაოდ დიდ გამოწვევებს აწყდება. საბჭოთა რეალობაში ჩამოყალიბებული ყრუთა თემისთვის, ცხადია, არ იდგა იურიდიულ ტერმინთა უმრავლესობის გამოყენების საჭიროება რიგი პოლიტიკური და ეკონომიკურ-სოციალური მიზეზების გამო. საბჭოეთის დაშლის შემდეგ ამ ქვეყანაში არსებულმა ყრუთა ენებმა რეინტეგრაციის პროცესები განიცადეს და ახალმა რეალობამ შესაბამისი ახალი საჭიროებები გააჩინა. ერთ-ერთი ასეთი საჭიროება არის ტერმინოლოგიის საკითხების გადაჭრა ჟესტურ ენებში.

შეიძლება ითქვას, რომ, ფაქტობრივად, სრული სიცარიელეა ამ სფეროში. არ არსებობს ქართული ჟესტური ტერმინების წარმოებასთან დაკავშირებული რამენაირი სამეცნიერო ან მეთოდური ლიტერატურა, თუმცა შესაძლებელია სათანადო ევროპული და ამერიკული გამოცდილების გაზიარება.

მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ ქართული ჟესტური ენა არის დამოუკიდებელი, ბუნებრივი მოცემულობების ენა და ამით ის იმსახურებს მეცნიერთა ინტერესს საერთაშორისო აკადემიურ სივრცეში. უნდა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა პერიოდში იყო ერთიანი ჟესტური ენა ამ ქვეყანაში მცხოვრები ყველა ეროვნების ყრუთათვის. ცხადია, საბჭოთა მთავრობა არ ზრუნავდა ცალკეულ რესპუბლიკებში ნაციონალური ჟესტური ენების განვითარებაზე. „საბჭოთა ჟესტური ენა“, ბუნებრივია, ეყრდნობოდა რუსულ ჟესტურ ენას, რომელიც, თა-

¹ კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით, 216702, „ქართული ჟესტური ენის ზმნის მორფოლოგია“.

ვის მხრივ, წარმოშობით არის ფრანგული ჟესტური ენიდან და, ამავდროულად, ყოველთვის განიცდიდა სამეტყველო რუსულის გავლენას. საბჭოთა პერიოდის მოცემულ ვითარებაში, რა თქმა უნდა, დიდი იყო რუსული ჟესტური ენის გავლენა ქართულ ჟესტურ ენაზე და ეს გავლენა დღესაც ნათლად ჩანს ამ ენის ლექსიკაზე. ამის მიუხედავად, ქართული ჟესტური ენის გრამატიკული სტრუქტურა, გარკვეულწილად, მაინც ვითარდებოდა დამოუკიდებლად და დღეს მას აქვს რუსულისგან დამოუკიდებელი ენობრივი სისტემა. რასაკვირველია, ქართულ ჟესტურ ენაში არის ჟესტური ენებისთვის დამახასიათებელი უნივერსალური ენობრივი მოვლენები, ასევე გვაქვს რუსული ჟესტური ენიდან შემოტანილი გრამატიკული მოვლენებიც და ამის პარალელურად ქართულ ჟესტურ ენას ახასიათებს ერთობ ორიგინალური ლინგვისტიკური მიდგომა რიგი ენობრივი კატეგორიებისადმი.

აქვე მინდა გულისტკივილით აღვნიშნო, რომ ქართული ჟესტური ენისადმი არაპროფესიული დამოკიდებულება და ფსევდოაკადემიური მოღვაწეობა დიდ საფრთხეს უქმნის ამ ენას. როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნე, ეს არის ბუნებრივი ენა (ქართული ჟესტური ენა – GESL – Georgian Sign Language); არაჯანსაღი, არაპროფესიული ჟესტუიმოქმედებითი პროცესი და ხელოვნური გრამატიკალიზაცია ამ ენას გადააქცევს ქართული სამეტყველო ენის ჟესტურ იმიტირებულ სისტემად (Signed Georgian). ასეთი ენა კი უკვე მოკლებული იქნება ყოველგვარ სამეცნიერო ინტერესს.

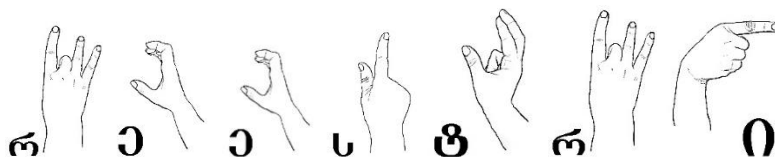
საგულისხმოა, რომ არაპროფესიული აქტივობები განსაკუთრებული ინტენსივობით მიმდინარეობს ჟესტური ენის სფეროში და უმეტესწილად ეს ეხება ლექსიკოლოგიას, იქმნება ე.წ. „ანტილინგვისტური“ (არაპროფესიული) ლექსიკონები და ყალიბდება საჩოთირო ტერმინოლოგია, რითიც სერიოზულად ზიანდება ქართული ჟესტური ენის ლექსიკური დონე. ზოგადად, ამ სფეროში ლინგვისტის ჩართულობის გარეშე მიმდინარე ენათმეცნიერული სამუშაოები, რასაკვირველია, ხარვეზიან პროდუქტს ქმნის შედეგად.

რაც შეეხება იურიდიულ ტერმინებს, საკითხის ისტორიისათვის უნდა ითქვას, რომ იუსტიციის სახლში ყრუებთან ურთიერთობის რეალური პრობლემა დადგა და გასულ წელს დონორების დახმარებით საკითხის მოგვარებაც დაიწყო. სამწუხაროდ, სათანადოდ არ იქნა გათვალისწინებული მეცნიერთა რეკომენდაციები, რაც, ცხადია, ნეგატიურად აისახა საბოლოო პროდუქტზე. თუმცა, უნდა აღინიშნოს პოზიტიური მომენტიც, კერძოდ, იუსტიციის სახლის თანამშრომლებმა

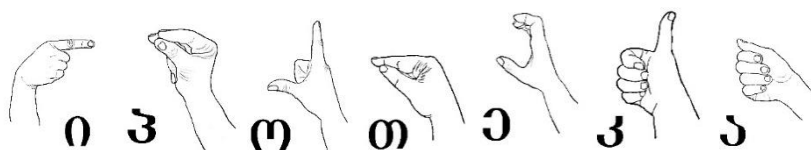
გულდასმით შეისწავლეს იურიდიული ტერმინები და დღეს პრაქტიკაში გამოიყენებენ. მართალია, ხარვეზიანი ტერმინების პრაქტიკაში დანერგვა არ არის მისასალმებელი, მაგრამ არსებულ რეალობაში მაინც პოზიტიურია ის გარემოება, რომ საქართველოში ახლა უკვე ყრუებს რეალურად შეუძლიათ მათთვის გასაგებ ჟესტურ ენაზე მიიღონ იუსტიციის სახლში არსებული მომსახურება.

ჟესტურ ენაში ტერმინთა წარმოება შესაძლებელია სამი გზით:

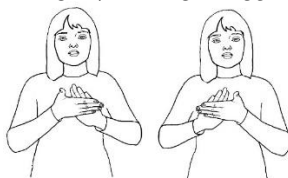
1. დაქტილური წარმოებით, რაც მოიაზრებს ტერმინის დაქტილებით გადმოცემას და ეს საკმაოდ გავრცელებულია მრავალ ჟესტურ ენაში. მაგალითად, სიტყვა-ტერმინი *რეესტრო*:

ან *იპოთეკა*:

2. ჟესტმოქმედებითი ტერმინშემოქმედებითი პროცესი გულისხმობს ჟესტური ტერმინების შექმნას. ამ დროს გასათვალისწინებელია ჟესტის პარამეტრების დახვეწილობა და შესაბამისობა. აუცილებელია ნავიგაციის, ანუ კინეტიკური დინამიკის, მოთხოვნების დაკმაყოფილება და ხელის კონფიგურაციის მისაღები ფორმის შერჩევა. ამ ტიპის ჟესტწარმოების მაგალითია *გარიგება*:

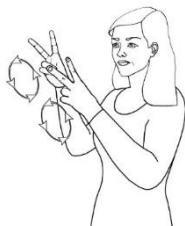

გარიგება

გარიგება – შეთანხმების დადება.

ორხელიანი, სიმეტრიული, დინამიკური ჟესტი, ერთმანეთზე დადებულია გადაჯვარედინებული ხელისგულები გაშლილი თითებით. ხელები იცვლიან პოზიციებს. ჟესტი წარმოდგენილია მკერდის დონეზე.

ან *საჩივარი*:

საჩივარი

საჩივარი – დაინტერესებული პირის ზეპისრიტყვიერი ან წერილობითი მომართვა რაიმე საკითხზე უკმაყოფილების შესახებ.

ორხელიანი, სიმეტრიული, დინამიკური ჟესტი, ერთმანეთისკენ მიმართულია ხელისგულები, ფართოდ გაშლილი და ზევით აღმართულია საჩვენებელი და შუა თითები, დანარჩენი თითები შეკრულია მუშტებად, ორივე ხელით სრულდება განმეორებადი, წრიული მოძრაობა. ჟესტი წარმოდგენილია მკერდის დონეზე.

3. ჟესტური ტერმინების შექმნის მესამე ფორმაა კომპოზიციური წარმოება, რაც მოიაზრებს ლექსიკურად ახლომდგომი ერთეულების გამოყენებას და ამ ტიპის ერთეულების შეერთებით კომბინაციური ფორმების მიღებას. ამ ტიპის ჟესტწარმოების მაგალითია ააიპ:

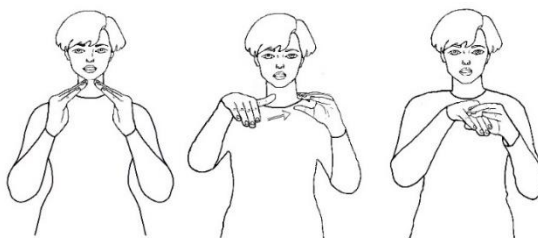

ააიპ (არასამეწარმოო იურიდიული პირი)

ააიპ – არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი, რომელიც თავისი ქონებით დამოუკიდებლად აგებს პასუხს, საკუთარი სახელით იძენს უფლება-მოვალეობებს, დებს გარიგებებს და შეუძლია სასამართლოში გამოვიდეს მოსარჩელედ და მოპასუხედ.

რთული ფრაზის პირველი ნაწილია კომპოზიტური სიტყვა-ჟესტი *არასამეწარმეო*, რომლის პირველი ნაწილია ერთხელიანი, დინამიკური სიტყვა-ჟესტი *არა* – ერთხელიანი, დინამიკური ჟესტი, წინ მიმართულია ხელისგული გაშლილი და ზევით აღმართული თითები, ხელი განმეორებითი დინამიკით მოძრაობს მარჯვნივ. ჟესტის მეორე ნაწილია ორხელიანი, სიმეტრიული, დინამიკური სიტყვა-ჟესტი *წარმოება* – ერთმანეთისკენ მიმართულია ხელისგულები, გაშლილი და ზევით აღმართულია ფალანგებში მოხრილი შუა და საჩვენებელი თითები, დანარჩენი თითები შეკრულია მუშტებად, ორივე ხელით სრულდება განმეორებადი, მონაცვლეობითი მოძრაობა ზევით-ქვევით. ფრაზის მეორე ნაწილია ერთხელიანი, დინამიკური სიტყვა-ჟესტი *იურისტი/იურიდიული* – წინ მიმართულია ხელისგული, საჩვენებელი თითი და ცერი ერთმანეთს წვერებით ეხება, დანარჩენი თითები გაშლილია და ზევით აღმართული, სრულდება განმეორებადი, წრიული მოძრაობა და ხელი ეხება მკერდს. ფრაზის მესამე ნაწილია ერთხელიანი, დინამიკური სიტყვა-ჟესტი *პირადი* – ქვევით მიმართულია ხელისგული, გაშლილი და სახისკენ მიმართულია საჩვენებელი თითი, დანარჩენი თითები შეკრულია მუშტად, სრულდება წრიული მოძრაობა სახის გარშემო. ფრაზა წარმოდგენილია სახისა და მკერდის დონეზე.

ან სიტყვა-ტერმინი *იპოთეკა*:

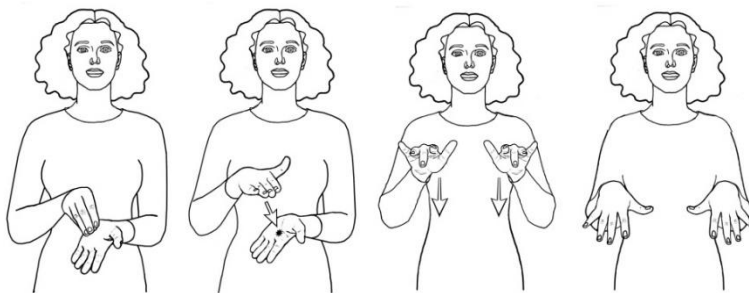

იპოთეკა

იპოთეკა – გირავნობის ფორმა, კრედიტი უძრავი ქონების თავდებით.

ორნაწილიანი ჟესტის პირველი ნაწილია ორხელიანი, სიმეტრიული, სტატიკური სიტყვა-ჟესტი *სახლი* – ხელისგულები გაშლილი თითებით ერთმანეთისკენაა მიმართული, ხელები ერთმანეთს თითების წვერებით ეხება. ჟესტის მეორე ნაწილია ორხელიანი, ასიმეტრიული, დინამიკური სიტყვა-ჟესტი *გირაო* – ქვევით მიმართულია მარცხენა ხელისგული გაშლილი და მარჯვნივ მიმართული თითებით, ქვევით დაწეული ცერით, ასევე ქვევით მიმართულია მარჯვენა ხელისგული გაშლილი და წინ მიმართული თითებით. ორივე ხელი ერთმანეთისკენ მოძრაობს და მარჯვენა ხელი შემოეჭდობა მარცხენა ხელის გაშლილ თითებს. ჟესტი წარმოდგენილია მკერდისა და მხრების დონეზე.

ან რთული ტერმინი *სარეგისტრაციო წარმოება*:

სარეგისტრაციო წარმოება

სარეგისტრაციო წარმოება – ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ განხორციელებული პროცედურა, დაინტერესებული პირის მოთხოვნის რეგისტრაციის მიზნით.

ფრაზის პირველი ნაწილია კომპოზიტური სიტყვა-ჟესტი *რეგისტრაცია*, რომლის პირველი ნაწილია ორხელიანი, ასიმეტრიული, დინამიკური სიტყვა-ჟესტი *წერა* – ზევით მიმართულია მარცხენა ხელისგული გაშლილი და მარჯვნივ მიმართული თითებით, ქვევით მიმართულია მარცხენა ხელისგულზე განთავსებული მარჯვენა ხელისგული, ცერი ეხება გაშლილი თითების წვერებს, მარჯვენა ხელი ეხება მარცხენა ხელისგულს. ჟესტის მეორე ნაწილია ორხელიანი, ასიმეტრიული, დინამიკური სიტყვა-ჟესტი *ჩანიშვნა* – ზევით მიმართუ-

ლია მარცხენა ხელისგული გაშლილი და მარჯვნივ მიმართული თითებით, ქვევით მიმართულია მარცხენა ხელის ზემოთ განთავსებული მარჯვენა ხელისგული გაშლილი და წინ მიმართული თითებით, მარჯვენა ხელით სრულდება მოძრაობა ქვევით და ხელი ეხება მარცხენა ხელისგულს. ფრაზის მეორე ნაწილია ორხელიანი, სიმეტრიული, დინამიკური სიტყვა-ჟესტი *საქმე* – ქვევით მიმართულია ხელისგულები გაშლილი თითებით და ქვევით ჩაწეული შუა თითებით, ორივე ხელი ქვევით მოძრაობს სინქრონულად და ბოლო ფაზაში სხეულისკენ მიმართულია ხელისგულები ფართოდ გაშლილი და ქვევით მიმართული თითებით. ფრაზა წარმოდგენილია სახისა და მკერდის დონეზე.

ბოლო პერიოდში ქართული ჟესტური ენის ლექსიკაში იურიდიულ ტერმინთა უმეტესობა ნაწარმოებია, უმეტესწილად, მესამე ტიპის წარმოებით.

ლიტერატურა

მახარობლიძე 2019 – თამარ მახარობლიძე, ქართული ჟესტური ენის ზმნის მორფოლოგია, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი, თბილისი.

მახარობლიძე 2018 – თამარ მახარობლიძე, ლინგვისტური წერილები – IV წიგნის ფაბრიკა, თბილისი.

მახარობლიძე 2015 – თამარ მახარობლიძე, ქართული ჟესტურის ენის ლექსიკონი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი, თბილისი.

მახარობლიძე 2012 – თამარ მახარობლიძე, *ქართული ჟესტური ენა*, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, USIAD, Save The Children International, თბილისი.

Aronoff, Meir, Sandler 2005 – Mark Aronoff, Irit Meir and Wendy Sandler, The Paradox of Sign Language Morphology, Journal of Linguistic Society of America.

Bahan 1996 – Benjamin Bahan, Non-manual realization of agreement in American Sign Language, PHD dissertation, Boston University.

Baker-Shenk and others 1991 – Baker-Shenk, Charlotte & Cokely, Dennis, American Sign Language, A Teacher's Resource Text of Grammar and Culture, Clerc Books, Gallaudet University Press, Washington D.C.

Brentari 2010 – Diane Brentari, Sign Languages, Cambridge University Press, Cambridge.

Emmorey and others 1995 – Emmorey, Karen & Reilly, Judy, Language, Gesture, and Space, Ed. Lawrence Erlbaum Associates: Hillsdale, NJ.

Kendon 1994 – Adam Kendon, "Human Gestures" In: K.R. Gibson and T. Ingold (ed.) Tools, Language and Cognition in Human Evolution, Cambridge: Cambridge University.

Liddell 2003 – Liddell, Scott, Grammar Gesture and meaning in American Sign Language, Cambridge: Cambridge University Press.

Lillo-Martin 1986 – Diane Lillo-Martin, Two kinds of null arguments in American Sign Language, Natural Language and Linguistic Theory 4.

Meier Richard P. 1982 – Richard P. Meier, Icons analogues and morphemes: The acquisition of verb agreement in American Sign Language, PHD dissertation, University of California, San Diego.

Meir, Padden 2006 – Irit Meir, Carol Padden, Mark Aronoff, Wendy Sandler, Rethinking sign language verb classes: The body as subject. Sign Languages: spinning and unraveling the past, present and future. TISLR9, forty-five papers and three posters from the 9th. Theoretical Issues in Sign Language Research Conference, Florianopolis, Brazil.

Padden 1983 – Carol Padden, Interaction of morphology and syntax in American Sign Language. PHD dissertation. University of California, San Diego.

Perniss 2007 – Pamela Perniss, Space and Iconicity in German Sign Language (DGS). PHD dissertation, MPI Series in Psycholinguistics 45, Radboud University Nijmegen.

Pfau 2012 – Ronald Pfau, Markus Steinbach & Bencie Woll (eds.), Sign language. An international handbook (HSK – Handbooks of linguistics and communication science). Berlin: Mouton de Gruyter.

Sandler and others 2006 – Wendy Sandler & Diane Lillo-Martin, Sign language and linguistic universals, Cambridge: Cambridge University Press.

Robin, Karen, Robert 2006 – Thompson Robin, Emmorey Karen & Kluender Robert, The relationship between eye gaze and verb agreement in American Sign Language: An eye tracking study. Natural language and Linguistic theory.

Tamar Makharoblidze

Ilia State University, Georgia

tamar.makharoblidze@iliauni.edu.ge

Keywords: Terminology, Terms of justice, GESL.

On Legal Terms in GESL

Summary

Georgian Sign language (GESL) is facing great challenges with regard to terms. For the Deaf community formed under the Soviet reality, it was clearly not necessary to use most legal terms for a number of political and social-economic reasons. After the collapse of the Soviet Union, the languages of the Deaf communities went through reintegration processes following the reintegration of the countries, former republics, and the new reality has given rise to new needs. One such need is to solve terminology issues in the sign languages.

It can be said that there is, in fact, a complete lacuna in this area of GESL. There is no scientific or methodological literature on the production of terms in this sign language although relevant European and American experiences can be shared.

This article discusses how legal terms in GESL are created in Georgia and what types of challenges and problems arise during this process. It also discusses the conceptual processes behind sign-term creation. Three types of term production are described and appropriate examples provided.